

Kovács Rebeka: Az Európai Unió kultúrafinanszírozásának és kultúrpolitikájának vizsgálata különös tekintettel a Kreatív Európa programra



Absztrakt: Jelen tanulmány az Európai Unió kultúrpolitikájának stratégiai jelentőségét vizsgálja, túllépve a hagyományos művészeti támogatásokon. Elemezzük a kultúrpolitika fogalmának széles körű értelmezését, valamint az EU kulturális programjainak evolúcióját a korai kezdeményezésektől a jelenlegi Kreatív Európa programig. Ez a kronológiai áttekintés és fogalmi tisztázás alapvető keretet biztosít az uniós kultúrpolitika formálódásának és a változó társadalmi, gazdasági és politikai kihívásokhoz való adaptációs mechanizmusainak megértéséhez. A pandémia által feltárt ágazati sebezhetőségek tükrében a tanulmány célja, hogy feltárja, miként válaszol a Kreatív Európa program az iparágat érő kihívásokra, és milyen eszközökkel járul hozzá annak ellenálló képességének és versenyképességének erősítéséhez, különös tekintettel a program szektorközi ágának szerepére.

Abstract: This study examines the strategic importance of the European Union cultural policy, moving beyond traditional artistic grants. We analyze the broad interpretation of the concept of cultural policy, as well as the evolution of EU cultural programs from early initiatives to the current Creative Europe program. This chronological overview and conceptual clarification provide a fundamental framework for understanding the formation of EU cultural policy and its adaptation mechanisms to changing social, economic, and political challenges. In light of the sectoral vulnerabilities exposed by the COVID-19 pandemic, the research aims to explore how the Creative Europe program responds to the challenges facing the industry and what tools it employs to strengthen its resilience and competitiveness, with particular attention to the role of the program's cross-sectoral strand.

Kovács Rebeka: Debreceni Egyetem

Bevezetés

Az Európai Unió számára a kultúra nem csupán alapvető értéket, hanem a sokszínűség megőrzését, a kölcsönös megértést és az európai identitás erősítését szolgáló stratégiai eszközt is reprezentál. Az integrált Európa megteremtésében a kulturális dimenzió kiemelt szerepet tölt be, ami indokolja az egységes és koherens kultúrpolitikai keretek kialakítását. Ennek megfelelően az EU aktívan támogatja a kulturális és kreatív ágazatokat, felismerve azok hozzájárulását a gazdasági növekedéshez és a társadalmi kohézióhoz.

A pandémia rávilágított a kulturális és kreatív ágazatok strukturális sebezhetőségére, különös tekintettel a foglalkoztatás bizonytalanságára (Pozzo et al., 2020). Ez a jelenség szakpolitikai beavatkozást tesz szükségessé az iparágak ellenálló képességének növelése és a kockázatok mérséklése érdekében. Az Európai Unió törekvéseiben is tükröződik ez a kérdéskör, amint azt a 2022 végén elfogadott, 2023–2026-os időszakra szóló kulturális munkaterv is bizonyítja, mely kiemelt figyelmet fordít a kulturális és kreatív ipar megerősítésére (2022/C 466/01). Emellett az együttműködések generálását is prioritásnak tekinti a kulturális dimenzió megerősítése érdekében.

Az egyes uniós tagállamok felelnek a kulturális ágazattal kapcsolatos saját politikáikért, az Európai Bizottság szerepe az, hogy segítsen a közös kihívások kezelésében. Ezek közé tartozik a digitális technológiák hatása, a kultúra irányításának változó modelljei, valamint a kulturális és kreatív ágazatokban zajló innováció támogatásának igénye. E célok megvalósítását szolgálják többek közt az Európa kulturális fővárosai program, az Európai Örökség cím kezdeményezés, továbbá a több évtizedes múltra visszatekintő az Európai Unió egységes, kultúrát támogató kezdeményezései. A Kultúra 2000 program, amely 2000 és 2006 között, ennek folytatása 2007 és 2013 között, valamint az ezeken alapuló, a kulturális és kreatív ágazatoknak szentelt Kreatív Európa program is, mely 2014-ben indult és 2020-ig terjedő 7 éves időszakban biztosított forrásokat a kulturális ágazat szereplői számára. A programot a 2021–2027-es időszakra újból meghírdették. Három fő támogatási részre oszlik a program, a média, a kultúra és a szektorközi vagy ágazatok közti ágakra. A program ezen ágának célja a különböző kulturális és kreatív ágazatok közötti együttműködés megerősítése annak érdekében, hogy segítsék őket a közös kihívások kezelésében és innovatív megoldások megtalálásában.

Mi is az a kultúrpolitika?

Mielőtt a kulturális és kreatív iparágak jelenlegi helyzetét és szakpolitikai vonatkozásait vizsgálnánk, szükséges a kultúrpolitika fogalmának tisztázása, hiszen ez az elemzés alapját képezi. A kultúrpolitika tág értelmezésben azon intézkedések, szabályozások, stratégiák és támogatási rendszerek összességét jelenti, amelyeket az állami, regionális vagy nemzetközi intézmények alkalmaznak a kultúra alakítása, védelme és terjesztése érdekében.

David Bell és Kate Oakley meghatározása szerint a kultúrpolitika az, amit a kormányok különböző mértékben tesznek vagy nem tesznek a kultúrával kapcsolatban – ezzel is utalva arra, hogy a kultúrával kapcsolatos állami beavatkozás mértéke és iránya országonként jelentősen eltérhet (Bell & Oakley, 2015). Throsby (2010) értelmezésében a kultúrpolitika a közösségi politikának az az ága, mely a művészetekhez és a kultúrához kapcsolódó tevékenységeket irányítja. Olyan folyamatok mozgatója, melyek a kulturális sokszínűség és a kulturális javak mindenki számára történő elérését jogi és intézményi keretek között segítik elő.

Az Európai Unió kontextusában a kultúrpolitika célja túlmutat az egyes művészeti ágak támogatásán: stratégiai eszközként szolgál az uniós identitás és az összetartozás erősítésére. Lähdesmäki és Mäkinen szerint az EU kulturális politikája az EU összetartozási politikájának előmozdítására törekszik azáltal, hogy a kultúrát ezen célok szolgálatába állítja (Lähdesmäki, Mäkinen et al., 2020). Ebben az értelemben a kultúra nem csupán öncélú művészi kifejezés, hanem integrációs, diplomáciai és társadalomformáló eszköz is.

A kultúrpolitika tehát egyszerre jelent tartalmi, intézményi és gazdasági dimenziókat is. Nemcsak a kulturális termelés és hozzáférés szabályozását jelenti, hanem az ezzel összefüggő társadalmi értékek és célok képviselését is.

Ennek az alapvető fogalomnak a tisztázása után a tanulmány további részében az Európai Unió kulturális programjait tekintem át, bemutatva azok fejlődését és főbb jellemzőit. Különös figyelmet fordítok a Kreatív Európa programra, amely a legaktuálisabb keretrendszerként szolgál a kulturális és kreatív iparágak támogatására.

Az Európai Unió kulturális programjainak evolúciója, az 1990-es évektől a Kultúra 2000-ig

Az 1990-es és 2000-es évek során az EU számos új kulturális programot és kezdeményezést valósított meg, amelyek gazdasági támogatást nyújtottak az európai országok közötti kulturális együttműködéshez. Azonban ekkor még az EU kultúratámogatási politikája kialakuló fázisában volt. A programok a kulturális együttműködés ösztönzését célozták, de leginkább különálló területekre összpontosítottak. Három fő programot indítottak ekkor. A Kaleidoscope (1996-1999) volt az EU első kísérlete a művészeti és kulturális projektek támogatására. Célja a színház, a zene és a képzőművészet határokon átnyúló együttműködéseinek ösztönzése volt. Az Ariane (1997-1999) program kifejezetten a könyvek és az irodalom területére fókuszált. Fő célja az volt, hogy támogassa az irodalmi alkotások fordítását és terjesztését az európai országok között. A Raphael (1997-1999) program pedig a kulturális örökségek megőrzését és népszerűsítését célozta. Támogatta a múzeumok, műemlékek és régészeti helyszínek védelmét, felújítását. (Lähdesmäki, Mäkinen et al., 2021) Ezek a programok a mai Kreatív Európa programok alapjait fektették le, de még viszonylag rövid időtartamúak voltak és nem alkottak egységes rendszert. 2000-ben jött az áttörés, elindult a Kreatív Európa program elődje, a Kultúra 2000, amely Tóth Ákos szerint azért jelentett újdonságot a korábbi programokhoz képest, mert már konkrét, jól körülhatárolható célokat is megfogalmazott. (Tóth 2013)

A Kreatív Európa program

A *Kultúra 2000* nevű első közösségi kulturális program eredetileg a 2000 és 2004 közötti időszakra készült, azonban később 2006 végéig meghosszabbították. A program célja az volt, hogy egyesítse a korábbi három közösségi cselekvési program által lefedett területeket, amelyek a kulturális együttműködés támogatását és szabályozását szolgálták. A *Kultúra* alprogram öt fő támogatási intézkedést tartalmazott, köztük a transznacionális együttműködési projekteket is. Ezen keresztül olyan kiemelt kezdeményezések részesültek finanszírozásban, mint az *Európa Kulturális Fővárosai*, az *Európai Örökség*. Ezek a projektek mind a *Kultúra 2000* ernyőprogram részeként valósultak

meg.

A *Kultúra 2000* programot követően a *Kultúra program* (2007–2013), majd a *Kreatív Európa program* (2014–2020) folytatta a közösségi kulturális támogatás rendszerét. E programok fő célkitűzései közé tartozott a művészeti és kulturális alkotások előmozdítása, a szektor versenyképességének növelése, valamint a kulturális tudás bővítése és terjesztése. Kiemelt figyelmet fordítottak a tagállamok közötti mobilitás és együttműködés ösztönzésére a kulturális szférában. Ebben az időszakban már megjelent a szektorközi együttműködések támogatására való törekvés is, ugyanakkor ezeket ekkor még a Kultúra alprogram finanszírozta.

A *Kreatív Európa* programot a 2021–2027-es időszakra ismét meghirdették, három fő támogatási ággal: a *Média*, a *Kultúra*, valamint a *Szektorközi ágazat*. Ez utóbbi a program kiemelt újdonsága, mely a teljes költségvetés mintegy 9%-át teszi ki. Ennek az ágnak az elsődleges célja a kulturális és kreatív szektorok, valamint más ágazatok közötti együttműködés ösztönzése és erősítése. Ezáltal a program az ágazatok versenyképességének és ellenálló képességének növelésére törekszik, olyan közös kihívásokra, mint a digitalizáció vagy a zöld átmenet, innovatív megoldásokat keresve. Célja továbbá a tudástranszfer, az adminisztratív hatékonyság előmozdítása, valamint az újságírói média szektor támogatása a médiaműveltség, a pluralizmus és a sajtószabadság területén. European Commission (2025)

1. táblázat: Összegző táblázat a Kreatív Európa eddigi programjairól, célkitűzéseiket és költségvetési jellemzőiket ismertetve
(Forrás: European Commission (2025.))

	Kultúra 2000 program (2000-2006)	Kultúra program (2007-2013)	Kreatív Európa program (2014-2020)	Kreatív Európa program (2021-2027)
Célkitűzések	- művészeti és kulturális területeken megvalósuló, az előadóművészet, a képzőművészet, az irodalom, az örökség és a kultúrtörténet területét érintő kulturális együttműködési projektek támogatása	- a kulturális sokszínűség és örökség védelme és előmozdítása - többéves együttműködési projektek és intézkedések támogatása - kulturális szervezetek és különféle kulturális kezdeményezések támogatása - szakpolitikai elemzésekhez és terjesztési tevékenységekhez való hozzájárulás	- a kulturális és nyelvi sokszínűség védelme - az európai kulturális és kreatív ágazatok versenyképességének erősítése - új gyakorlatok és innovációk kidolgozása a kulturális és kreatív ágazatok versenyképességének és ellenálló képességének megerősítése érdekében	- az európai kulturális és nyelvi sokszínűség és örökség védelme, fejlesztése és előmozdítása - a kulturális és kreatív ágazatok, különösen az audiovizuális ágazat versenyképességének és gazdasági potenciáljának növelése
Költségvetés és jellemzői	- 236,4 millió euró költségvetés - művészeti és kulturális projektek finanszírozása	- 400 millió euró költségvetés - kulturális és művészeti projektek, kulturális örökség védelem	- 1,47 milliárd euró költségvetés - Média és Kultúra alprogramok - a kulturális iparágak nemzetközi versenyképességének erősítése	- 2,53 milliárd euró költségvetés - fenntartható fejlődés és kulturális diverzitás hangsúlyozása - kulturális és kreatív szektorok közötti együttműködés szorgalmazása

Jelen tanulmány azt vizsgálta, hogy a kultúrpolitika miként bír stratégiai jelentőséggel az Európai Unió számára, meghaladva a tradicionális művészeti támogatások kereteit. A kutatás során a kultúrpolitika fogalmának széleskörű értelmezését, valamint az EU kulturális programjainak evolúcióját elemeztük, a kezdeti kezdeményezésektől egészen a jelenlegi, 2021-2027 közötti időszakra szóló Kreatív Európa programig. Ez a kronológiai áttekintés és a fogalmi delimitáció alapvető referenciakeretet biztosít az uniós kultúrpolitika formálódásának és a változó társadalmi, gazdasági, valamint politikai kihívásokhoz való adaptációs mechanizmusainak megértéséhez. A vizsgálat célja, hogy a feltárt eredmények révén átfogóbb kép rajzolódjon ki arról, miként válaszol a Kreatív Európa program az ágazatot érő kihívásokra, és milyen eszközökkel járul hozzá annak ellenálló képességének és versenyképességének erősítéséhez.

A kutatás a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, az Egyetemi Kutatói Ösztöndíj Program keretében valósult meg.

Felhasznált irodalom:

- Bell, D., & Oakley, K. (2015). *Cultural Policy*. Routledge. Hozzáférés dátuma: 2025. május 20.
<https://www.scup.com/doi/full/10.18261/ISSN2000-8325-2014-02-07>
- Calligaro, O. (2014). From 'European cultural heritage' to 'cultural diversity'?. *Politique européenne*, 45(3), 60-85. Hozzáférés dátuma: 2025. május 20.
<https://www.jstor.org/stable/48502431?seq=1>
- Council Resolution on the EU Work Plan for Culture 2023–2026 2022/C 466/01 Hozzáférés dátuma: 2025. május 20. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022G1207%2801%29>
- European Commission. (2025.). *Creative Europe: Previous Programmes*. www.culture.ec.europa.eu. Hozzáférés dátuma: 2025. május 20.
<https://culture.ec.europa.eu/resources/creative-europe-previous-programmes>
- Kreatív Európa Iroda. (2025.). *Kreatív Európa 2021-2027*. www.kreativeuropa.hu. Hozzáférés dátuma: 2025. május 20. <https://www.kreativeuropa.hu/>
- Lähdesmäki, T., Čeginskas, V. L., Kaasik-Krogerus, S., Mäkinen, K., & Turunen, J. (2020). *Creating and governing cultural heritage in the European Union: The European heritage label* (p. 300). Hozzáférés dátuma: 2025. május 20.
<https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/37375>
- Lähdesmäki, T., Mäkinen, K., Čeginskas, V. L., & Kaasik-Krogerus, S. (2021). EU cultural policy: Europe from above. *Europe from Below*, 45-72. Hozzáférés dátuma: 2025. május 20.
<https://brill.com/display/book/9789004449800/BP000013.xml>
- Mattocks, K. (2017). Uniting the nations of Europe?: Exploring the European Union's cultural policy agenda. In *The Routledge Handbook of Global Cultural Policy* (pp. 397-413). Routledge. Hozzáférés dátuma: 2025. május 20.
<https://uat.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781315718408-26/uniting-nations-europe-kate-mattocks>
- Tóth, Á. (2013). *Kultúrafinanszírozás az Európai Unió tagállamaiban és Magyarországon*. Akadémiai Kiadó.